

Nr 346.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående delaktighet i statens pensionsanstalt för heltidsanställda hemvårdarinnor inom den sociala hemhjälpverksamheten; given Stockholms slott den 12 oktober 1945.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

GUSTAF.

John Ericsson.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 12 oktober 1945.

Närvarande:

Ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, ERLANDER, DANIELSON, ZETTERBERG, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG.

Efter gemensam beredning med chefen för socialdepartementet anmäler statsrådet Ericsson fråga om delaktighet i statens pensionsanstalt för heltidsanställda hemvårdarinnor inom den sociala hemhjälpverksamheten och anför därvid.

I enlighet med beslut av 1943 års riksdag (prop. nr 332; statsutsk. utl. nr 263; riksd. skr. nr 512) ha bestämmelser om statsbidrag till social hemhjälpverksamhet meddelats i kungörelse den 31 december 1943 (nr 947). Genom nämnda kungörelse, vilken trädde i kraft den 1 januari 1944, regleras, bland annat, anställnings- och löneförhållandena för i dylik hemhjälpverksamhet anställda hemvårdarinnor. Härom gäller följande. Hemvårdarinna anstäl-

les av vederbörande huvudman, vilken är antingen kommun eller, där kommun ej själv bedriver social hjälpverksamhet, enskild sammanslutning. Anställningen avser antingen stadigvarande tjänstgöring (heltidsanställning) eller tjänstgöring vid behov (deltidsanställning). Heltidsanställd hemvårdarinna skall åtnjuta *dels* grundlön av minst 1 500 kronor för år jämte tre ålders-tillägg, vart och ett å 100 kronor, efter tre, sex och nio års väl vitsordad tjänstgöring ävensom dyrtidstillägg enligt för distriktssköterska gällande grunder, *dels ock* hyresersättning motsvarande ortens pris för en fullgod möblerad bostad om ett rum och kök eller kokvrå jämte värme och lyse. I stället för hyresersättning må bostad av nyssnämnd beskaffenhet jämte värme och lyse kostnadsfritt tillhandahållas. Grunderna för dyrtidstillägg åt distriktssköterska bestämmas av varje särskilt landsting. I allmänhet tillämpa landstingen därvid enhetliga, av svenska landstingsförbundet rekommenderade regler, innefattande att dyrtidstillägg för närvarande utgår med 19,6 procent av grundlön jämte ålderstillägg. Deltidsanställd hemvårdarinna skall enligt förutberörda kungörelse åtnjuta en lön av minst 5 kronor för varje hel arbetsdag eller däremot svarande belopp för del av arbetsdag, dock att hennes lön för helt år ej må understiga ett belopp motsvarande lönen för 80 hela arbetsdagar.

Frågan om hemvårdarinnornas pensionsrätt behandlades av *1941 års befolkningsutredning* i dess den 10 mars 1943 avgivna betänkande med utredning och förslag angående statsbidrag till social hemhjälpverksamhet (SOU 1943: 15), vilket betänkande legat till grund för den nyssnämnda propositionen 1943: 332. Befolkningsutredningen, som föreslagit, att grundlönen för heltidsanställda hemvårdarinnor skulle utgöra 1 800 kronor och att dyrtidstillägg icke skulle utgå å de kontanta löneförmånerna, anförde i fråga om dessa hemvårdarinnors pensionering följande.

Hemvårdarinnornas pensionsfråga bör enligt utredningens mening lämpligen ordnas genom kårens anslutning till statens pensionsanstalt. Pensioneringsbestämmelserna synas böra anpassas efter bestämmelserna för de befattningshavaregrupper, som avses i kap. VI av anstaltens reglemente och som bland andra omfatta sjuksköterskor, distriktstandsköterskor och distriktsbarnmorskor. Tjänstepensionsunderlaget, vilket utgör 1 560 kronor för sjuksköterskor, 1 460 kronor för distriktstandsköterskor och 1 000 kronor för distriktsbarnmorskor, föreslås för hemvårdarinnornas vidkommande till 1 400 kronor. I fråga om pensionsålder och tjänstetid för hel pension föreslås samma bestämmelser som för sjuksköterskor och barnmorskor, nämligen 55 levnadsår och 25 tjänstår (för distriktstandsköterskor gäller 60 levnadsår och 30 tjänstår). Pensionsavgifterna förutsättas kunna beräknas enligt samma grunder som för distriktssköterskor och distriktstandsköterskor.

Det må här anmärkas, att tjänstepensionsunderlaget för tandsköterskebefattning är 1 476 kronor samt att tjänstepensionsunderlaget för barnmorskebefattning från och med den 1 januari 1944 utgör 1 560 kronor.

I remissutlåtandena över befolkningsutredningens förslag berördes hemvårdarinnornas pensionsfråga av statskontoret, medicinalstyrelsen, svenska

landstingsförbundets styrelse, Älvsborgs läns landstings förvaltningsutskott samt svensk sjuksköterskeförenings centralstyrelse.

Statskontoret förklarade sig icke ha något att erinra mot att delaktighet i statens pensionsanstalt bereddels heltidsanställda hemvårdarinnor. I avseende å tjänstepensionsunderlagets storlek uttalade ämbetsverket, att underlaget givetvis borde bestämmas i förhållande till minimilönen efter de grunder, som i allmänhet tillämpades i liknande fall, således med beaktande av att å pension från pensionsanstalten utginge reglerat dyrtidstillägg och kristilllägg.

Medicinalstyrelsen uttalade, att ett pensionsunderlag av 1 400 kronor finge anses skäligt, därest pensionsåldern bestämdes i enlighet med befolkningsutredningens förslag.

Svenska landstingsförbundets styrelse, i vars utlåtande vissa landstings förvaltningsutskott instämde, ansåg det av befolkningsutredningen föreslagna pensionsunderlaget för hemvårdarinnor, 1 400 kronor, högt i jämförelse med sjuksköterskornas pensionsunderlag och särskilt i förhållande till pensionsunderlaget för distriktsbarnmorskorna, vilket då endast var 1 000 kronor. Förutsättningen för att ett högre pensionsunderlag för hemvårdarinnorna skulle kunna godtagas av styrelsen vore därför, att barnmorskornas pensionsförhållanden omedelbart förbättrades i enlighet med det förslag, som framlagts av 1941 års barnmorskeutredning. (Såsom förut nämnts utgör tjänstepensionsunderlaget för barnmorskebefattning sedan den 1 januari 1944 1 560 kronor.)

Älvsborgs läns landstings förvaltningsutskott ansåg det föreslagna pensionsbeloppet för hemvårdarinnor för högt.

Svensk sjuksköterskeförenings centralstyrelse framhöll, hurusom tjänstepensionsunderlaget för omkring 1 000 sjuksköterskor alltjämt vore 1 000 kronor jämte en pensionsförhöjning av 176 kronor samt att en framställning om att pensionsunderlaget på 1 560 kronor skulle bliva obligatoriskt för sjuksköterskor nyligen blivit avslagen. I fråga om den föreslagna pensionsåldern förklarade sig styrelsen anse densamma alldeles för låg. Man borde enligt styrelsens uppfattning kunna sätta pensionsåldern till minst 60 år och tjänståren till 30 år.

Sedermåra har *statens pensionsanstalt*, i anledning av ett av Kungl. Maj:ten den 10 mars 1944 meddelat uppdrag, inkommit med en den 31 mars 1944 dagtecknad utredning jämte förslag rörande pensionsrätt för hemvårdarinnor. Anstalten har därvid ifrågasatt, huruvida icke med avgörandet av den föreliggande pensionsfrågan borde anstå i avvaktan på resultatet av den översyn av anstaltens reglemente och den utredning rörande bland annat gränsdragningen för anstaltens verksamhet, som stode på dagordningen. Med hänsyn till det sätt, varpå den sociala hemhjälpverksamheten anordnats, ville pensionsanstalten dock icke motsätta sig, att de heltidsanställda hemvårdarinnorna, till vilka ifrågakommande pensionsrätt under alla förhållanden borde begränsas, erhöles pensionsrätt i anstalten. Anstalten ville emellertid fästa uppmärksamheten på att med hänsyn till det stora antalet hemvårdarinnor ett inordnande av dessa befattningshavare i pensionsanstalten skulle åsamka staten väsentligt ökade pensioneringskostnader.

Pensionsanstalten har vidare anfört följande.

Därest de heltidsanställda hemvårdarinnorna befinnas böra nu anslutas till pensionsanstalten, synes — med hänsyn till den förestående översynen av

anstaltens reglemente och jämväl på grund av de i varje fall betydande pensioneringskostnaderna — försiktighet böra iakttagas vid fastställande av pensionsvillkoren. Befattningshavarna skulle visserligen enligt § 16 pensionsreglementet vara underkastade de ändringar i pensionsrätten, som kunna bli fastställda, men det bör likväl enligt pensionsanstaltens mening helst undvikas att med stöd av bestämmelsen i sagda paragraf för befattningshavare, som redan erhållit pensionsrätt, framdeles genomföra någon mera väsentlig inskränkning i tidigare fastställd pensionsrätt.

Pensionsanstalten finner det naturligt att, såsom befolkningsutredningen förutsatt, ifrågakommande anslutning av hemvårdarinnorna till anstalten sker genom att de inordnas under huvudbestämmelserna i kap. VI pensionsreglementet, vilka avse de i anstalten delaktiga, i vårdverksamhet av olika slag anställda befattningshavarna. Då hemvårdarinnan åtnjuter författningens enligt fastställd minimiårslön, skulle tjänstereglering icke erfordras, utan anslutningen skulle bli obligatorisk.

Beträffande tjänstepensionsunderlaget har pensionsanstalten gjort följande uttalande.

Tjänstepensionsunderlaget synes, såsom skett i fråga om de till kap. VI nu hänfödda befattningshavarna med författningens enligt bestämd minimiårsavlöning, böra till beloppet fastställas i pensionsreglementet. Underlaget bör enligt pensionsanstaltens mening lämpligen bestämmas så, att hel pension jämte därå belöpande dyrtidstillägg och kristillägg vid nuvarande indexläge skulle komma att uppgå till ungefär samma belopp som hel pension jämte rörligt tillägg och kristillägg för å C-ort stationerad statlig befattningshavare med slutavlöning, motsvarande hemvårdarinnans minimislutavlöning. För hemvårdarinnan utgör slutavlöningen 1 800 kronor jämte dyrtidstillägg därå samt bostadsförmån. Räknar man med ett dyrtidstillägg av 19,6 procent och godtages det av befolkningsutredningen angivna värdet av 600 kronor å bostadsförmånen, erhålles ett värde å slutavlöningen av 2 752:80 kronor. Denna avlöning överensstämmer nära med slutavlöningen vid nuvarande indexläge för å C-ort stationerad statlig befattningshavare i lönegrad Ek 4. Denna slutavlöning utgör nämligen fast lön (löneklass 1) 2 094 kronor, rörligt tillägg 313:20 kronor och kristillägg 334:20 kronor eller tillhoppa 2 741:40 kronor. För befattningshavare i lönegrad Ek 4 (liksom för befattningshavare i lönegrad Ek 5) utgör hel pension jämte rörligt tillägg och kristillägg för närvarande $(1\ 500 + 225 + 240 =)$ 1 965 kronor. Nära detta förmånsbelopp kommer man, om tjänstepensionsunderlaget för hemvårdarinnan sättes lika med 1 236 kronor. Hel pension jämte dyrtidstillägg och kristillägg skulle nämligen då bli $(1\ 236 + 444 + 284:16 =)$ 1 964:16 kronor. Med hänsyn härtill anser pensionsanstalten, att hemvårdarinnans tjänstepensionsunderlag lämpligen bör bestämmas till 1 236 kronor.

I fråga om pensionsåldern för hemvårdarinnorna har pensionsanstalten anfört följande.

Bortsett från läkarna, för vilka pensionsåldern är 65 år, är pensionsåldern för de till kap. VI hänfödda kvinnliga befattningshavarna för närvarande 55 år för sjuksköterska och barnmorska och 60 år för föreståndarinnan, husmoder, tandsköterska och sjukgymnast. Frågan om höjning av pensionsåldern för sjuksköterska har dock på senare tid aktualiserats genom framställningar från bland andra svensk sjuksköterskeförening. Befolkningsutredningen har — dock utan närmare motivering — föreslagit, att hemvårdarinnans pensionsålder skall bestämmas till 55 år. Enligt pensionsanstaltens me-

ning föreligger emellertid icke anledning att fastställa lägre pensionsålder för hemvårdarinna än som gäller för föreståndarinna m. fl., d. v. s. 60 år. För valet av den högre pensionsåldern talar ej minst angelägenheten av att söka begränsa de statliga kostnaderna för pensioneringen. För de reglementsenliga pensionerna skulle dessa kostnader vid en pensionsålder av 55 år bliva, om man räknar med ränta efter 3 procent, omkring 85 procent och, om man räknar med ränta efter 4 procent, omkring 125 procent högre än vid en pensionsålder av 60 år. Bestämmas pensionsåldern till 60 år, torde tjänst-åldern böra fastställas till 30 år.

Tillstånd att kvarstå i tjänst efter pensionsåldern torde böra meddelas av socialstyrelsen, som har att utöva tillsyn över den med statsbidrag bedrivna hemhjälpssverksamheten.

Beträffande övriga pensionsvillkor har pensionsanstalten uttalat följande.

I övrigt torde de pensionsbestämmelser, som gälla för de till kap. VI hänförliga befattningshavarna i allmänhet, böra oförändrade tillämpas jäm- väl i fråga om hemvårdarinna. Detta skulle innebära bland annat, att rätt till genast börjande tjänstepension skulle inträda, då befattningshavare, efter att hava uppnått en levnadsålder som med högst 5 år understiger pensions-åldern, i följd av försvagad hälsa eller minskad arbetsförmåga frivilligt av- går eller av huvudmannen uppsäges, att befattningshavarens årliga tjänste- pensionsavgift och huvudmannens årliga avgift vardera skulle bliva 5 pro- cent av tjänstepensionsunderlaget eller $(0,05 \times 1\,236 =) 61:80$ kronor samt befattningshavarens årliga familjepensionsavgift 1 procent av familjepen- sionsunderlaget $(0,20 \times 1\,236 + 300 =) 547:20$ kronor eller 5:47 kronor ävensom att genast börjande tjänstepension skulle beräknas försäkrings- tekniskt i fall, då avgående befattningshavare vid pensionsålderns uppnå- ende icke räknade minst 30 tjänstår eller, där avgång sker före pensions- åldern, befattningshavaren icke räknar så många tjänstår, att de tillsammans med det antal år, som återstå till pensionsåldern, uppgå till minst 30.

Under förutsättning att hemvårdarinnebefattningarna upptagas till del- aktighet i pensionsanstalten från och med den 1 juli 1945 skulle retroaktiv tjänstårsberäkning enligt § 6 pensionsreglementet knappast kunna ifråga- komma annat än beträffande första anställningsåret för de hemvårdarinnor, som anställas under år 1944. Här för erforderlig engångsavgift är icke större än att den torde kunna utan svårighet bestridas av huvudmännen. Med hän- syn härtill synes någon övergångsbestämmelse om lindring i engångsavgifter icke påkallad i förevarande fall.

Rörande statens kostnader för den ifrågasatta pensioneringen har pensions- anstalten slutligen anfört följande.

Vad angår de statliga kostnaderna för hemvårdarinnornas pensionering torde följande överslagsberäkningar kunna tjäna till ledning för bedömande av dessa kostnaders storleksordning.

Bortser man från kostnaderna för familjepensioneringen, vilka kostnader kunna antagas bliva täckta genom befattningshavarnas familjepensionsavgif- ter, samt från de säkerligen jämförelsevis obetydliga kostnaderna för dyrtids- tillägg och kristillägg å familjepensionerna, skulle staten hava att bestrida dels kostnaderna för tjänstepensionering enligt pensionsanstaltens reglemente, i den mån dessa kostnader ej täckas genom årliga tjänstepensionsavgifter från befattningshavare och huvudmän, dels även kostnaderna för dyrtidstill- lägg och kristillägg å tjänstepensionerna.

Vid en pensionsålder av 60 år torde den för bestridande av kostnaderna för

reglementslenlig tjänstepension under befattningshavarens tjänstetid erforderliga årliga avgiften vid tillämpning av dödlighetstabellen R 32 och en räntefot av 3 procent kunna antagas utgöra omkring 24 procent av tjänstepensionsunderlaget. Härav skulle befattningshavare och huvudman erlægga sammanlagt 10 procent, under det att staten skulle hava att svara för återstoden eller 14 procent. Vid ett tjänstepensionsunderlag av 1 236 kronor motsvarar statens tjänstepensionskostnad sålunda ($0,14 \times 1\,236 =$ omkring) 173 kronor årligen för varje i tjänst varande befattningshavare. Utgår man från det antal befattningshavare, 2 800, som befolkningsutredningen räknat med vid fullt genomförd organisation, och förutsätter man att samtliga äro heltidsanställda, får man en statlig pensionskostnad av ($173 \times 2\,800 =$) 484 400 kronor för år.

Vid nuvarande indexläge skulle dyrtidstillägg och kristillägg å en hemvårdarinne-pension av 1 236 kronor uppgå till sammanlagt ($444 + 284:16 =$ omkring) 728 kronor för år. Räknar man med samma tilläggsförmåner för framtiden, skulle för bestridande av den helt på staten fallande kostnaden härför krävas en årlig avsättning å ($0,24 \times 728 =$ omkring) 175 kronor för varje i tjänst varande befattningshavare eller, för 2 800 befattningshavare, 490 000 kronor.

Enligt nu gjord uppskattning skulle sålunda statens pensionskostnader motsvara ett årligt belopp av ($484\,400 + 490\,000 =$ omkring) 975 000 kronor. Till jämförelse må framhållas, att statens andel i kostnaderna för 2 800 hemvårdarinnors avlöning, exklusive kostnaderna för ålderstillägg, skulle uppgå till 2 800 000 kronor för år.

Skulle pensionsåldern bestämmas till 55 år, bleve statens pensioneringskostnader väsentligt större än de förut angivna. Den erforderliga tjänstepensionsavgiften skulle då bli omkring 36 procent av tjänstepensionsunderlaget, motsvarande en årlig kostnad för staten av ($0,26 \times 1\,236 + 0,36 \times 728$) $\times 2\,800 =$ omkring 1 635 000 kronor. Skulle tjänstepensionsunderlaget därjämte fastställas till det av befolkningsutredningen föreslagna beloppet, 1 400 kronor, komme, då de rörliga tilläggsförmånerna å en tjänstepension av sistnämnda belopp för närvarande uppgå till sammanlagt 792 kronor, statens pensioneringskostnader att motsvara ett årligt belopp av ($0,26 \times 1\,400 + 0,36 \times 792$) $\times 2\,800 =$ omkring 1 815 000 kronor.

Statskontoret har i utlåtande den 20 april 1944 anfört, att det av statens pensionsanstalt framlagda förslaget rörande pensionsrätt för hemvårdarinnor icke givit statskontoret anledning till erinran.

I detta sammanhang må beträffande den av statens pensionsanstalt åsyftade översynen av anstaltens reglemente och gränsdragningen för anstaltens verksamhet erinras, att utredningen av dessa frågor numera, jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 26 maj 1944, uppdragits åt särskilda sakkunniga, 1944 års pensionsutredning.

Sedermera har *socialstyrelsen* i skrivelse den 11 maj 1945 hemställt, att frågan om ordnandet av pension åt hemvårdarinnorna snarast möjligt måtte föreläggas riksdagen. Styrelsen har härvid bland annat anfört, att för varje år som ginge ökades de svårigheter, som uppstode därigenom, att hemvårdarinnornas pensionsfråga vore olöst. Antalet hemvårdarinnor, till vilkas lön statsbidrag utginge, vore för närvarande omkring 1 000, och med all rätt ansåge sig dessa nu kunna göra anspråk på att få pensionsfrågan löst. Att detta icke skett, kunde befaras menligt påverka rekryteringen till de efter hand

skapade nya befattningarna, någonting som skulle kunna på lång sikt vålla hela verksamheten ett allvarligt avbräck. Hemvårdarinnornas intagande i pensionsanstalten innebure icke ett avsteg från hittills följda principer för beviljande av tillträde till pensionsanstalten utan endast att en nyskapad grupp av befattningshavare, till vilkas lön statsbidrag utginge, bereddes tillträde till anstalten på liknande villkor och i samma ordning som äldre närstående grupper. Socialstyrelsen kunde därför för sin del icke finna, att upptagandet av hemvårdarinnorna i statens pensionsanstalt skulle föregripa 1944 års pensionsutrednings arbete.

Med hänsyn till angelägenheten av att hemvårdarinnornas pensionsfråga snarast möjligt erhåller sin lösning, har jag ansett mig böra förorda, att frågan om denna befattningshavargrups anslutning till statens pensionsanstalt — vilket är den naturliga anordningen — nu upptages till avgörande, utan att resultatet av pågående utredning rörande pensionsanstaltens verksamhet avvaktas. Pensionsrätt i anstalten bör dock, såsom framhållits i ärendet, tillkomma allenast heltidsanställda hemvårdarinnor.

*Före-
draganden.*

I fråga om de villkor och bestämmelser, som böra gälla för pensionsrätten, ansluter jag mig till pensionsanstaltens förslag. Beträffande särskilt frågan om pensionsunderlagets storlek vill jag framhålla att, bland annat i avvaktan på nämnda utredning, anledning icke synes föreligga att avvika från pensionsanstaltens förslag, att underlaget bestämmes till 1 236 kronor.

Vad angår statens kostnad för hemvårdarinnornas pensionering utgå pensionsanstaltens beräkningar, mot vilka jag icke i nuvarande läge finner anledning till erinran, från ett antal av 2 800 heltidsanställda hemvårdarinnor. Därest ökat antal hemvårdarinnor framdeles visar sig erforderligt, komma givetvis pensioneringskostnaderna att överskrida det av anstalten angivna beloppet.

Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att, sedan riksdagen fattat beslut i ärendet, vidtagna erforderliga ändringar i pensionsanstaltens reglemente och i kungörelsen om statsbidrag till social hemhjälpsverksamhet, vilka ändringar böra träda i kraft den 1 januari 1946. Även med nämnda datum för ikraftträdandet av de nya pensionsbestämmelserna synes man, i anslutning till vad pensionsanstalten anfört, icke behöva räkna med någon särskild övergångsbestämmelse, avseende lindring i engångsavgifter för eventuell retroaktiv tjänstårsberäkning.

Under åberopande av det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att bemyndiga Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med av mig i det föregående förordade grunder, utfärda bestämmelser i fråga om delaktighet i statens pensionsanstalt för heltidsanställda hemvårdarinnor inom den sociala hemhjälpsverksamheten.

Kungl. Maj:ts proposition nr 346.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Sven Åmark.